

Gnabb och sämja över Vinäsfjärden

Hur tedde sig förhållandena förr i tiden mellan folket på Sold och deras fastlandsgrannar, ex.vis vinäsborna — på västra sidan om sjön? Var det så illa som det emellanåt har påståtts — förekom kiv och stridigheter? Kanske, kanske inte! I det följande görs ett försök att i någon mån få den frågan besvarad.

Rivalitet och fejder mellan angränsande byar och socknar har förekommit så länge som dessa samhällsformer existerat. Orsakerna kunde vara flera, mer eller mindre grundade. I botten på till synes konstruerade motsättningar fanns säkert också djupare liggande förvecklingar: tvistigheter mellan byar eller sockendelar om ägor, rätt till bete, fiskevatten eller andra nyttigheter. Endast i undantagsfall ledde motsättningarna till grövre våld och blodsutgjutelse — merendels inskränkte sig sammandrabbningarna till enbart ordkrig där motparten utmålades som den sämre och kanske dummare, medan den egna sidan fick framstå som den fördelaktigare och klokare på alla områden. Dylika känslöytringar utvecklades till något av en sport, som hade sina utövare huvudsakligen bland de yngre. Rivaliteten, lusten att nedvärdera och förlöjliga grannbyns invånare den startade redan i skolålderna. Hade man gemensam skola eller gemensam skolväg, ja, då var det bäddat för konflikt! Det här något tvivelaktiga nöjet fortsatte sen vanligtvis en bra bit efter "rekrytåldern" men avtog vid mognare år.

Trätor mellan byar eller andra grupperingar är ändå inget specifikt för våra trakter eller landet i övrigt. Hos primitiva folk har som bekant

stamfejder förekommit sedan äldsta tid. Härnadståg av rivaliserande ungdomsligor i de stora världsstäderna utgör idag sentida avläggare till äldre tids by- och stamfejder.

I våra bygder har företeelser av det här slaget varit vanliga ännu långt in på 1900-talet eller så länge som byarna utgjorde mer slutna enheter än nuförtiden. Inte bara mellan sollerö- och fastlandsbor har det gruffats, också mellan Vinäs och Isunda och mellan grannbyar som t ex Färnäs och Nusnäs. Det är vidare omvittnat att bråk ofta uppstod när rättviks-ungdomarna förr i tiden kom till Leksand på dans och liknande förhållanden är kända från flera socknar. Förströelserna som erbjöds var inte många, ungdomarna fick själva skapa dessa. Seden att på lördagskvällen bege sig utbys eller utsocknes för att "göra upp" med grannbyns eller grannsocknens ungdomar var på sina håll ett ofta och länge praktiserat nöje.

Men nu åter till Sollerön och dess förhållanden till Vinäs, fastlandsgrannen väster om sjön. För solleröbor, som hade ärenden till Mora strand, var vägen över Vinäs den vanligaste, åtminstone vintertid då isen bar. Sommartid fanns vattenvägen och längre fram i tiden kom byn att passeras allt oftare genom tillkomsten av den enklare broförbindelsen vid Sundet. Tillfällen till kontakter saknades således ej och kontakterna blev följaktligen både många och livliga. Några allvarligare sammanstötningar tycks det ändå inte ha blivit. Allra mest handlade det om munhuggning som kunde bli nog så häftig emellanåt men alltid till bägge parter förnöjelse. Både soldborna och vinäsarna var munviga och slagfärdiga, de senare dessutom i besittning av den överlägsenhet som kom av att tillhöra den mäktigare av de båda socknarna. Överlägsenhet som demonstrerades!

Eljest handlade det i stor utsträckning om puts och upptåg av alla de slag. Vinäsarna var i det avseendet långt ifrån passiva. Från slutet av förra seklet har berättats bl a hur grupper av ungdomar från byn drog iväg till ön och formligen våldgästade i gårdarna. Tillvägagångssättet var lika utstuderat som oförskämt. Så här kunde det gå till: De ungdomliga "gästerna" tågade in i stugan och satte sig utan vidare till bords. De uppgav att husbond' — vanligtvis Jons, som de råkat ute på vedbacken, låtit hälsa att de skulle stiga in och få något till livs. Vanligtvis fick de både mat och dryck på den uppiktade inbjudan! På det här sättet kunde de gå från gård till gård, ständigt praktiserande samma knep. Fast

det gällde förstås att hålla reda på om husbonden hette Jons eller Ull' — annars kunde det gå galet!

Om de självbjudna gästerna så småningom lämnat ön i god ordning hade allt ändå varit väl. Men nej! Något visitkort måste självfallet lämnas, som synbart tack för all välfägnad. Företogs inte ofog med båtar, åkdon eller redskap så lämnades kanske en gårdsgårdsgrind öppen. Uppfinningsrikedom saknades aldrig.

Bortsett från de säkert många incidenter som förekommit mellan öborna på Sold och fastlandsborna på vinässidan är man nog av den uppfattningen att förhållandena ändå varit i stort sett godartade, i vissa fall till och med hjärtliga. Några exempel på det senare får illustrera dessa goda grannskapsförhållanden:

Mina morföräldrars hem i Vinäs låg intill bäckravinen, helt nära sollerövägen. Mellan de många uthusen slingrade en åkerväg ner mot sjön, den väg som solleröborna kom gående eller åkande vintertid. På väg till eller från Mora. Och i den här gården, Böhlmarksgården, var det vanligt att soldbyggarna stannade till — i små eller stora grupper. Kanske för att vattna hästarna eller, om de färdades till fots, för att vila upp ett tag, speciellt om de hade småbarn med. De kom in i stugan för att värma sig eller för att äta av medhavd skaffning. Eller bara för att få prata bort en stund. Då och då förekom också att de bjöds av det enkla som kunde finnas. Många blev ofta sedda gäster: Resar-Anders i Utanmyra, hans far och bröder liksom handlanden Lindhé för att nämna några. Och Skrader-Margit (Skräddar Margit Jönsdotter) i Rothagen ej att förglömma! Hon hade alltid ärenden att uträtta ”Nård i Mora” och resorna blev många. Erbjuden något att äta avböjde hon nästan jämt eftersom hon medförde ”so fåylt min maat” (så överdådigt med mat) som hon själv uttryckte det. Hennes matsäckskorg innehöll alltid en rejäl men hårdäten blodbulle!

Bromansgården, på motsatta sidan om bäcken, var också den ett stadi tillhåll för solleröbor, unga som gamla. Där kände de sig precis som hemma för mor i huset, Krång-Kesti eller Tutvigs-Kesti, som hon också kallades, var soldkulla. Hon var nu gift med Anders Broman och hennes syster Margit var gift med makens bror, Per. De senare bosatta i Ryssa.

Från en gård längre upp i byn berättas om några soldbor, som kom in och undrade om de kunde få äta en bit mat. Men då ingenting kom på bordet, tog en av besökarna slutligen till orda: ”Ja, wir tänktum um wir

Utsikt mot Vinäsfjärden. Oljemålning av Gunnar Pers.

eddum fäng litä maat, jen’’! Vilket de också fick. Solleröbornas gästande i Vinäs har uppenbarligen varit mer sympatiskt och hovsamt än vinäsarnas tidvis ganska oblyga framfart på ön.

Motsättningar och smågnabbande mellan byarnas eller socknarnas ungdom ledde sällan till någon bestående ovänskap, snarare det motsatta. En ung mans väg till ena pigo kunde många gånger börja just så här och få det lyckliga slutet att pojken i den ena byn fick flickan från grannbyn. Många band av det slaget har också knutits mellan Sollerön och Vinäs under tidernas lopp. Om vänskapliga och hjärtliga relationer mellan två unga mänsikor, som bodde på var sin sida om fjärden, ska till sist ett gammalt postkort få berätta. De *tu* blev inte *ett* — det stannade vid enbart en romans den gången!

Det gamla postkortet är ett vackert kolererat nyårskort från

1880-talets början. Det har upptill texten "Ett Godt Nytt Åhr" samt nedtill en vers, som lyder:

*"Ån ett åhr, en löftets morgonrodnad
Helsar oss på nytt med nåd och frid
Ån ett åhr med skötet fullt af gåfvor
af Din hand vår Gud och Fader blid".*

Kortet förgrundsdomineras av en utslagen röd ros samt rosenknoppar i upphöjt tryckt över gröna, samtidigt både naturligt och konstnärligt tecknade blad. Bakgrundsmotivet utgöres av en skir landskapsbild där det gula och milt gröna dominerar; några vita hus under röda tegeltak, inbäddade i en liten dunge med lövträd, allt beläget vid en åmynning. Där utanför sjöns svagt blå spegelyta och i fjärran en mörkblå skogsrand nedanför ljusare blå berg.

Motivet skulle mycket väl ha kunnat vara hämtat från bäckutloppet i Vinäs och med Sollerön och bergen i fonden. Kanske valde avsändaren det här kortet med tanke på att så mycket stämde in. Om en del redan stämde var det kanske också hans önskan att fortsättningen skulle bli den han hoppades på. Kortets mottagare var min mormor.

Mormor var född 1864, hette som gift Pers Anna och var enda flickan i en syskonskara på tre. Hon lär ha sett bra ut och beundrare varken saknades eller anmälde sig. Men hon hade tidigt "ihop det" med en solleröpojke, den som skickade nyårshälsningen! Honom har hon beskrivit som mycket ståtlig och städad. Namnet har fallit i glömska men han lär ha gått i skraddarlära i huvudstaden. Nyårskortet är avsänt från Stockholm omkring 1882—83, d v s när mormor var 18—19 år. Trots det ömsesidiga tycket bröts ändå kontakten efterhand. Skraddargesällen från Sollerön, som blivit skraddare, utvandrade som så många andra denna tid till det stora landet i väster. Och ytterligare några år gick. Så småningom kom morfar in i bilden. Till att börja med var det inte fråga om frieri — mest ärenden och skenärenden till tröskdammen nedanför mormors föräldragård. Ännu några år gick och de blev gifta, fick barn och arbetade på det gemensamma hemmet. Och solleröpojken var naturligtvis glömd. Nästan. En gång om året blev han ändå aktuell. Varje jul togs det färggranna kortet fram och användes som prydnad i granen. Mormor blev retad litet vid dessa tillfällen över fästmannen från Sold, fast mest på skämt förstås.

Många, många år därefter och sedan flertalet av barnen blivit vuxna

fick mormor återse sin ungdoms älskade. Det var i samband med ett besök i det gamla landet och på Sollerön som han, åtföljd av sin fru, uppsökte min mormor. För de båda blev det ett glatt återseende, en dag att minnas!

Var inte det ett fint bevis på vänskap, kärlek och samhörighet mellan två människor, därtill av så skilda samhällen som Sollerön och Vinäs?

E G Engström